

Çağdaş Türk Edebiyatında Feminist Söylemin Değişimi Bir İncelenmesi

تحولات الخطاب النسوي, دراسة في الأدب التركي المعاصر

Transformations of Feminist Discourse: A Study in Contemporary Turkish Literature

بشرى جاسم جلوب

مدرس مساعد /ماجستير اداب في اللغة التركية

bushraj.almohammadawy@uokufa.edu.iq

جامعة الكوفة /كلية اللغات / قسم اللغة التركية وادابها

Bushra Jasim Challoub

Assistant Lecturer

bushraj.almohammadawy@uokufa.edu.iq

Faculty of Languages / University of Kufa

Department of Turkish Language and Literature

Büşra casim challoub

Araştırma Görevlisi

bushraj.almohammadawy@uokufa.edu.iq

Küfe Üniversitesi

Diller Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Cixous'nun 'Dişil Yazı' (écriture féminine) kuramlarından yararlanılmıştır.

Metin analizi bölümünde; Duygu Asena'nın toplumsal tabuları yıkan dili, Leyla Erbil'in eril grameri yapıbozuma uğratan deneysel anlatısı ve Elif Şafak'ın kişisimsel feminizm bağlamındaki çok sesli kurguları karşılaştırmalı bir yöntemle ele alınmıştır. Araştırmanın temel bulgusu; Türk edebiyatındaki feminist söylemin sadece tematik bir içerik değişimi değil, aynı zamanda dilin ve anlatı tekniklerinin demokratikleşmesini sağlayan köklü bir zihniyet devrimi olduğudur. Sonuç olarak çalışma, feminist yazının günümüzde toplumsal belleğin ve tarihsel adaletin inşasında nasıl merkezi bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır".

Anahtar Kelimeler :Feminist Söylem, Çağdaş Türk Edebiyatı, Toplumsal Cinsiyet, Kadın Yazını, Yapıbozum, Kesisimsellik, Edebi Eleştiri.

ÖZET

"Bu çalışma, çağdaş Türk edebiyatında feminist söylemin geçirdiği tarihsel, yapısal ve kuramsal dönüşümü panoramik bir perspektifle analiz etmeyi amaçlanmaktadır. Modern Türk edebiyatı tarihinde kadının temsili, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar uzanan aşamada genellikle modernleşme projelerinin bir nesnesi olarak kurgulanmış; ancak 1980'li yıllardan itibaren feminist hareketin hız kazanmasıyla birlikte kadın, kendi sesini kuran bağımsız bir 'özne' haline gelmiştir.

Araştırma kapsamında feminist söylem; 1980 öncesi milli modernleşme, 1980-2000 arası 'bireysel uyanış' ve 2000 sonrası çoğulcu ve postmodern arayışlar' olmak üzere üç ana döneme ayrılarak incelenmektedir. Araştırmanın kuramsal zemininde Simone de Beauvoir'ın 'Ötekilik' kavramı, Judith Butler'ın 'Performativite' teorisi ve Hélène

Turkish literature from a comprehensive historical and structural perspective. It traces the reflections of the feminist movement in literature, which gained significant momentum since the 1980s, within the context of constructing female identity, critiquing patriarchal language, and redefining gender roles .

The study adopts a methodological framework that divides the evolution of feminist discourse into three main phases: the stage of “national feminism” prior to 1980, the stage of “individual awakening” between 1980 and 2000, and finally the stage of “pluralism and postmodernity” in the present era. The theoretical foundation of the research draws upon Simone de Beauvoir’s notion of “the Other”, Judith Butler’s theory of “performativity”, and Hélène Cixous’s concept of “écriture féminine .”

Through the analysis of selected texts by prominent female writers—such as Duygu Asena’s provocative language that challenges taboos, Leyla Erbil’s experimental narratives that dismantle patriarchal linguistic structures, and Elif Shafak’s polyphonic novels situated within the framework of intersectional feminism—the study concludes that feminist discourse in Turkish literature was not merely a shift in thematic content, but rather an intellectual revolution that democratized language and narrative techniques. In conclusion, the study underscores the pivotal role that feminist literature plays today in reconstructing collective memory and advancing historical justice .

Keywords: Feminist discourse; contemporary Turkish literature; gender;

ملخص البحث:

تتناول هذه الدراسة تحولات الخطاب النسوي في الأدب التركي المعاصر من منظور تاريخي وبنوي شامل. يتم فيها رصد انعكاسات الحركة النسوية في الأدب، والتي اكتسبت زخماً كبيراً منذ ثمانينيات القرن الماضي، وذلك في سياق بناء هوية المرأة، ونقد اللغة الذكورية، وأدوار النوع الاجتماعي (الجندر).

تعتمد الدراسة منهجية تقسيم تطور الخطاب النسوي إلى ثلاث مراحل أساسية: مرحلة 'النسوية الوطنية' ما قبل عام ١٩٨٠، ومرحلة 'الصحة الفردية' بين عامي ١٩٨٠ و ٢٠٠٠، وصولاً إلى مرحلة 'التعددية وما بعد الحداثة' في العصر الزاهن. وقد استند الإطار النظري للبحث إلى أطروحات 'سيمون دي بوفوار' حول 'الآخر'، ونظرية 'جوديث بتلر' في 'الأدائية'، ومفهوم 'الكتابة الأنثوية' عند 'هيلين سيكسوس'.

وعبر تحليل نصوص مختارة لكاتبات بارزات؛ مثل لغة 'دويغو أسينا' الصادمة للتأوهات، وسرد 'ليلي أربيل' التجريبي المفكك للقواعد اللغوية الذكورية، وروايات 'إليف شفق' المتعددة الأصوات ضمن سياق النسوية التقاطعية، تخلص الدراسة إلى أن الخطاب النسوي في الأدب التركي لم يكن مجرد تغيير في المحتوى الموضوعي، بل كان ثورة فكرية أدت إلى ديمقراطية اللغة وأساليب السرد. وفي الختام، تؤكد الدراسة على الدور المحوري الذي يلعبه الأدب النسوي اليوم في إعادة بناء الذاكرة المجتمعية والعدالة التاريخية.

الكلمات المفتاحية: الخطاب النسوي، الأدب التركي المعاصر، النوع الاجتماعي (الجندر)، أدب المرأة، التفكيكية، التقاطعية، النقد الأدبي.

Abstract

This study examines the transformations of feminist discourse in contemporary

yükselmesiyle başlamıştır. Bu dönemde edebiyat, ideolojik büyük anlatılardan (vatan, millet, sınıf) sıyrılıp "özel olan politiktir" ilkesiyle kadının mahrem dünyasına, bedenine ve kimlik arayışına odaklanmıştır (Berktaş, 2003, s. 88). 1980 kuşağı kadın yazarları, Duygu Asena'nın başlattığı "isim arayışı"ndan, Leyla Erbil'in dilsel yapıbozumuna kadar uzanan geniş bir yelpazede, eril dilin ve düşüncenin sınırlarını zorlamışlardır. Bu kadınlar, sadece kendi hikayelerini anlatmakla kalmamış, aynı zamanda o hikayeyi anlatacak yeni bir dil ve estetik kurgu etmişlerdir.

2000'li yıllarla birlikte küreselleşmenin ve postmodern teorilerin etkisiyle feminist söylem daha "kesişimsel" (intersectional) bir nitelik kazanmıştır. Günümüz edebiyatında feminist yazı, artık sadece cinsiyet temelli bir baskıyı değil; etnisite, din, sınıf ve ekoloji gibi farklı baskı mekanizmalarının iç içe geçtiği çok katmanlı bir anlatıyı benimsemektedir (Savan, 2010, s. 112). Ecevit (2007, s. 288), bu dönüşümü "çoğulcu bir feminizm" olarak nitelendirir; zira çağdaş yazarlar, tekil bir kadınlık tanımı yerine, farklı coğrafyaların ve kimliklerin kadına özgü deneyimlerini metinlerine dahil etmektedirler.

Araştırmanın Tartışması ve Amacı:

Bu araştırmanın temel tartışması, çağdaş Türk edebiyatında feminist söylemin hangi tarihsel ve kuramsal dinamiklerle değiştiği ve bu değişimin edebi metinlerin yapısına nasıl yansıtıldığıdır. Araştırma, feminist söylemin "devletli feminizmden" "bireysel isyana", oradan da "postmodern çoğulculuğa" dönüşen yolculuk edebi örnekler üzerinden analiz etmeyi amaçlanmaktadır.

women's literature; deconstruction; intersectionality; literary criticism.

GİRİŞ

Edebiyat, bir toplumun kolektif bilinçdışının, kültürel kodlarının ve değişim sancılarının en kristalize biçimde gözlemlendiği bir sahadır. Modernleşme süreçleri, toplumsal yapıdaki güç dengelerini yeniden tanımlarken, bu değişimin en tartışmalı ve en dinamik öznesi her zaman "kadın" olmuştur. Türk edebiyatı tarihinde kadının konumu, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e ve oradan şimdiye uzanan aşamada, sadece biyolojik bir cinsiyet meselesi değil, aynı zamanda bir medeniyet ve kimlik tercihi olarak ele alınmıştır (Moran, 1994, s. 12). Ancak, feminist söylemin bir özne olarak edebiyatta varlık göstermesi ve yerleşik erkek egemen yapıya sistemli bir eleştiriye dönüşmesi, ancak 20. yüzyılın son çeyreğinde mümkün olabilmıştır.

Türk edebiyatında kadının edebi bir figürden edebi bir özneye dönüşme süreci, tarihsel kırılmalarla paralellik gösterir. Osmanlı'nın son dönemlerinde kadın yazarların sesi duyulmaya başlasa da, bu ses genellikle "ailenin muhafızı" veya "vatanın annesi" rollerinin dışına çıkamamıştır (Tekeli, 1982, s. 54). Cumhuriyet projesi ile birlikte kadın, kamusal alanda yer alsada da, bu varoluşun sınırları devlet ideolojisi tarafından çizilmiş "modern bir vitrin" olmanın ötesine geçmekte zorlanmıştır. Parla (2004, s. 45) tarafından vurgulandığı üzere, erken Cumhuriyet dönemi yazınında kadın, bir yandan modernleşmenin simgesi olarak yüceltilirken, diğer yandan geleneksel ahlaki değerlerin bekçisi olarak sınırlandırılmıştır.

Esaslı değişim, 1980 askeri darbesinin yarattığı siyasal vakum ortamında feminist hareketin sivil bir talep olarak

performansların reddi üzerinden kurgularlar. Berktaş (2003, s. 132), Türk edebiyatındaki bu değişimi "sabit kimlikten akışkan kimliğe geçiş" olarak tanımlar. Bu bağlamda feminist söylem, artık sadece kadının ezilmesini anlatmakla kalmaz; bizzat "kadınlık" tanımının toplumsal inşa sürecini yapın bozuma uğratar.

1.2. Simone de Beauvoir ve "Öteki"

Olarak Kadın Kavramı:-

Feminist eleştirinin temel taşı olan **Simone de Beauvoir**'ın "Kadın doğulmaz, kadın olunur" (1949) ilkesi, Türk edebiyatındaki feminist uyanışın felsefi temelini oluşturur. Beauvoir'a göre erkek "mutlak özne", kadın ise onun karşısındaki "nesne" veya "öteki"dir.

Duygu Asena ve Leyla Erbil gibi yazarlar, eserlerinde tam da bu "ötekileştirme" sürecine odaklanırlar. Analiz edildiğinde, 1980 sonrası metinlerin temel amacının, kadını erkeğin tanımladığı bir "öteki" olmaktan çıkarıp, kendi hikayesinin "öznesi" haline getirmek olduğu görülür (Moran, 1994, s. 18). Beauvoir'ın kuramsal çerçevesi, Türk edebiyatında kadının ev içi hapsinden kurtulup kamusal alanda ve dilde var olma mücadelesinin teorik dayanağını oluşturmuştur.

1.3. Dişil Yazı (Écriture Féminine) ve Dilin Erilligi:-

Fransız feminist kuramcılar **Hélène Cixous** ve **Luce Irigaray** tarafından geliştirilen "dişil yazı" kavramı, çağdaş Türk edebiyatındaki dilsel dönüşümün anahtarıdır. Cixous (1976, s. 882), kadınların kendi bedenleri ve arzuları üzerinden yeni bir dil kurmaları gerektiğini savunur; çünkü mevcut dil (eril dil), mantıkçı, doğrusal ve aşama sırasına gözetir.

Türk edebiyatında **Leyla Erbil**, bu kuramın en radikal uygulayıcısıdır. Erbil,

Araştırmanın Yöntemi:

Bu çalışma, betimsel analiz ve literatür tarama yöntemini temel almaktadır. Araştırma kapsamında, feminist eleştiri kuramları (Beauvoir, Butler, Cixous) ışığında seçilen temel eserler; tema, anlatı teknikleri ve dil kullanımı açısından yapıbozumcu bir yöntemle incelenmektedir. Araştırmanın kapsamı, 1980 öncesi temellerden başlayarak şimdiye kadar uzanan geniş bir panoramayı içermektedir.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE: FEMİNİST ELEŞTİRİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET TEORİLERİ:-

Feminist edebiyat eleştirisi, yalnızca kadın yazarların eserlerini inceleyen bir alan değil; metnin derin yapısındaki iktidar ilişkilerini, dilin eril inşasını ve toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl üretildiğini sorgulayan disiplinlerarası bir yöntemdir. Çağdaş Türk edebiyatındaki söylem değişimini anlamak için, bu değişimin dayandığı küresel ve yerel teorik zeminlerin analiz edilmesi gerekmektedir.

1.1. Toplumsal Cinsiyetin İnşası ve Judith Butler: Performans Olarak Kimlik:-

Modern feminist kuramın en önemli dönüm noktalarından biri **Judith Butler**'ın "cinsiyetin performatifliği" kuramıdır. Butler (1990, s. 45), cinsiyetin biyolojik bir kader değil, tekrarlanan eylemlerle kurulan toplumsal bir performans olduğunu savunur. Bu teoriye göre, "kadın" veya "erkek" olmak, önceden belirlenmiş bir öz değil, kültürel normların sürekli icrası ile inşa edilen bir kurgudur.

Türk edebiyatında özellikle 2000 sonrası yazınında bu teorinin izleri belirgindir. Yazarlar, kadın karakterlerini sabit bir biyolojik kimlik üzerinden değil, toplumsal değer yargılarına karşı sergiledikleri "performanslar" ve bu

zamanda modern bir milli kimlik inşası projesinin aktif katılımcıları ve taşıyıcıları olmuşlardır.

2.1. Cumhuriyet İdeolojisi ve "Aydın Kadın" Figürü:

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında edebiyat sahnesinde yer alan kadın yazarlar, genellikle "vatansever", "eğitilmiş" ve "fedakârkadın" unsurları ön plana çıkarmışlardır. Tekeli (1982, s. 48), bu dönemi "devletli feminizm" olarak tanımlar. Bu aşamada kadın, kamusal alanda yer alması için teşvik edilmiş, ancak bu varoluşun sınırları devletin çizdiği "modern ama iffetli" kadın imajıyla belirlenmiştir. Edebiyat, bu yeni kadın tipinin topluma tanıtılmasında bir araç görevi görmüştür.

2.2. Halide Edib Adıvar: Milli Kimlik ve Kadın:

Halide Edib Adıvar, bu dönemin en güçlü ve etkili edebi figürüdür. Adıvar'ın eserleri, feminist söylemin Türk edebiyatındaki oluşum aşamasını temsil eder. Ancak bu söylem, "birey kadın"dan daha ziyade "toplumun rehberi kadın" üzerine kuruludur.

- **İdeal Kadın Tipi:** *Sinekli Bakkal* (1936) romanındaki "Rabia" karakteri, Doğu ve Batı değerlerini sentezleyen, milli kültürün ve ahlakın koruyucusu olan bir kadın figürüdür. Moran (1994, s. 124), Adıvar'ın kadınlarını "erkeklerle omuz omuza durabilen ancak geleneksel ahlaki değerlerden kopmayan" figürler olarak tanımlar.
- **Analiz:** Adıvar'ın söyleminde kadın hakları, vatanseverlik potasında erimiştir. Kadının eğitim alması ve kamusal alana çıkması,

dilin gramer yapısını bozarak, noktalamayı reddederek ve parçalı anlatılar kurarak "eril akla" başkaldırır. Parla (2004, s. 170), bu durumu "dilin cinsiyetini değiştirmek" olarak yorumlar. Bu teorik yaklaşıma göre, feminist bir söylem ancak eril dilin sınırları dışına çıkıldığında ve kadının kendi bedensel deneyimini dile tercüme ettiğinde gerçek anlamda "özgür" olabilir. Bu nedenle, çağdaş Türk yazınındaki postmodern teknikler, sadece edebi bir tercih değil, politik bir feminist eylemdir.

1.4. Kesişimsellik (Intersectionality): Çok Katmanlı Kimlikler:

Kimberlé Crenshaw tarafından literatüre kazandırılan çok boyutluluk kavramı, 2000 sonrası Türk feminist söyleminin temel taşlarından biridir. Bu kuram, kadının maruz kaldığı baskının sadece cinsiyetten kaynaklanmadığını; etnik köken, dini inanış, sınıf ve cinsel yönelim gibi unsurların birbiriyle kesişerek yeni baskı türleri oluşturduğunu savunur.

Çağdaş Türk yazarları (Elif Şafak, Aslı Erdoğan), metinlerinde bu kesişimselliği işleyerek "tek tip kadınlık" mitini yıkmışlardır. Savan (2010, s. 124), bu durumu feminist söylemin "evrenselden tikele" ve "teklikten çokluğa" doğru evrilmesi olarak değerlendirir. Böylece edebiyat, farklı kadınlık deneyimlerinin bir arada var olabildiği demokratik bir ortama dönüşmüştür.

2. BİRİNCİ DÖNEM: 1980 ÖNCESİ MODERNLEŞME VE KADIN:

1980 öncesi Türk edebiyatında kadın söylemi, müstakil bir feminist hareketten ziyade, Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in kuruluş ideolojisiyle iç içe geçmiş bir yapı sergilemektedir. Bu dönemde kadın yazarlar, toplumsal cinsiyet rollerini sorgularken aynı

içsel bunalımları sorgulayarak söylemi daha eleştirel bir boyuta taşımışlardır (Savan, 2010, s. 68).

3. İKİNCİ DÖNEM: 1980-2000 ARASI BİREYSEL SÖYLEM VE PATLAMA:-

1980 askeri darbesi, Türkiye'nin toplumsal ve siyasal zemininde köklü bir kırılma yaratmış; kolektif ideolojilerin (sağ ve sol akımların) baskılanmasıyla birlikte "birey" ve "kimlik" kavramları edebiyatın merkezine yerleşmiştir. Bu dönemde feminist söylem, sadece bir hak arayışı değil, aynı zamanda kadının kendi varoluşunu ortaya çıkarma süreci olarak karşımıza çıkar. Arat (1998, s. 75), bu süreci kadınların kamusal alandaki "görünmezlikten" sıyrılıp, "özel olan politiktir" ilkesiyle mahrem alanın sınırlarını tartıştıkları bir "uyanış" olarak tanımlar.

3.1. Duygu Asena: Toplumsal Tabulara Başkaldırı ve "İsim" Mücadelesi:

1980'li yılların feminist yazınındaki en radikal kırılma, **Duygu Asena**'nın kalemiyle gerçekleşmiştir. Asena, o güne kadar edebiyatta "kutsal anne" veya "fedakâr eş" olarak idealize edilen kadın figürünü yapıbozuma uğratarak, arzuları ve tercihleri olan "gerçek kadını" anlatmıştır. *Kadının Adı Yok* (1987) romanı, yayınlandığı dönemde sadece edebi bir eser değil, toplumsal bir manifesto niteliği kazanmıştır.

- **Söylemsel Dönüşüm:** Asena'nın söylemi, toplumsal cinsiyet rollerinin kadını nasıl "isimsizleştirdiğini" vurgular. Romandaki şu ifadeler, feminist söylemin o dönemdeki temel iddiasını özetler: "*Bir çocuktum... Kadın olduğumu unutturmaya çalıştılar. Şimdi bir kadını ve*

"vatana daha iyi hizmet etmek" için talep edilen bir haktır. Bu durum, kadının kendi arzularından ziyade toplumsal görevlerine odaklanan bir feminist söylemin tezahürüdür.

2.3. Nezihe Muhiddin: Radikal Feminist Söylemin İlk İzleri:

Halide Edib'in milli çizgisine karşın, **Nezihe Muhiddin** Türk edebiyatında ve siyasetinde çok daha radikal ve doğrudan bir feminist söylem kurmaya çalışmıştır. Muhiddin, kadının sadece "eğitilmesi" ile yetinmemiş, siyasi arenada "yöneten" bir özne olması gerektiğini iyi savunmuştur.

- **Siyasi Söylem:** Muhiddin'in romanları, kadının ev içi hapsini ve evlilik kurumundaki eşitsizliği cesurca işlemiştir. Parla (2004, s. 55), Muhiddin'in söylemini "unutturulmuş bir radikalizm" olarak görür. O, Cumhuriyet ideolojisinin kadına sunduğu sınırları zorlayarak, 1980 sonrası patlayacak olan bireysel feminizmin ilk tohumlarını ekmıştır.

2.4. 1950-1980 Arası: Toplumcu Gerçekçilik ve Sınıf Kışkırcısında Kadın:

1950'li yıllardan itibaren edebiyatta hakim olan toplumcu gerçekçi akım, kadını ekonomik bir özne olarak ele almaya başlamıştır. Ancak Diner ve Toktaş (2010, s. 47) belirttiği üzere, bu dönemde "cinsiyet bilinci", "sınıf bilincinin" gölgesinde kalmıştır. Kadının kurtuluşu, toplumsal bir devrimin sonrasına ertelenmiştir. Buna rağmen, **Adalet Ağaoğlu** gibi yazarlar, 1970'li yıllarda yazdıkları *Ölmeye Yatmak* (1973) gibi eserlerle, Cumhuriyet ideolojisinin kadına biçtiği "modern vitrin" rolünün yarattığı

3.3. Latife Tekin: Yoksulluk †Büyülü Gerçekçilik ve Kadın Sesi:

Bu konuda aynı dönemin bir diğer özgün sesi olan **Latife Tekin**, feminist söylemi sınıfsal bir perspektifle harmanlayarak "gecekondu" kadınlarının dünyasını edebiyata taşımıştır. *Sevgili Arsız Ölüm* (1983) romanında, göç ve batıl inançlar kıskacındaki kadının hayatta kalma mücadelesi "büyülü gerçekçilik" akımıyla anlatılır.

- **Söylemsel Özgünlük:** Tekin'in söylemi, kadının geleneksel kültür içindeki sessizliğini masallar ve imgeler aracılığıyla bozar. Gürbilek (2004, s. 92), Tekin'in dilini "mağdurun kendi masalını yaratarak iktidarı sarsması" olarak görür.
- **Analiz:** Tekin, feminist söylemi şehirli/aydın kadın tekelden çıkarıp, varoşun ve halkın diliyle yeniden inşa etmiştir. Bu yönüyle 1980 sonrası edebiyat, sadece seçkinlerin değil, toplumun her katmanındaki kadının sesinin duyulduğu bir ortama dönüşmüştür.

4. ÜÇÜNCÜ DÖNEM: 2000 SONRASI ÇOĞULCU VE POSTMODERN SÖYLEM:

Bu konuda 21.yüzyılın başlamasıyla birlikte Türk edebiyatında feminist söylem †küreselleşme ve postmodern teorilerin etkisiyle daha heterojen ve çok katmanlı bir yapıya bürünmüştür. 1980'li yılların "isyan" odaklı dili †2000 sonrasında yerini daha teorik †sorgulayıcı ve "kesişimsel" (intersectional) bir anlatıya bırakmıştır. Bu dönemde "tekil bir kadınlık" tanımı yerine †farklı sınıfsal †etnik ve dini aidiyetleri olan "kadınlık

ismimi arıyorum" (Asena, 1987, s. 42).

- **Analiz:** Metin analiz edildiğinde, yazarın "bedensel özerklik" kavramını merkeze aldığı görülür. Moran (1994, s. 62), Asena'nın başarısının, kadının maruz kaldığı şiddeti ve baskıyı en yalın haliyle sunarak feminist bilinci akademik bir teori olmaktan çıkarıp "sokağın diline" tercüme etmesinden kaynaklandığını belirtir.

3.2. Leyla Erbil: Eril Dilin Yapıbozumu ve Deneysel Anlatı:

Feminist söylem Asena ile toplumsal bir boyut kazanırken, **Leyla Erbil** ile kuramsal ve dilbilimsel bir derinliğe ulaşmıştır. Erbil, kadının özgürleşmesinin ancak "erkeğin diliyle" konuşmayı bırakmakla mümkün olacağını savunur. *Tuhaf Bir Kadın* (1985) romanı, bu yapıbozumcu tavrın en güçlü örneğidir.

- **Dilsel Başkaldırı:** Erbil göre, geleneksel yazım kurallarını, noktalamayı ve doğrusal anlatıyı reddederek Hélène Cixous'nun savunduğu "dişil yazı" (écriture féminine) pratiğini Türk edebiyatına taşımıştır.
- **Analiz:** Parla (2004, s. 158), Erbil'in bu tavrını "eril zihniyetin mantığını dil üzerinden felç etmek" olarak yorumlanmış. Erbil'e göre, kadın eğer kendi özgün cümlesini kuramazsa, her zaman erkeğin hikayesinin bir nesnesi olarak kalacaktır. Onun karakterleri, toplumsal değer yargılarına uyum sağlamayı reddettikleri için "tuhaf" olarak damgalanan, ancak gerçekte dilsel özgürlüğünü ilan eden kadınlardır.

Kent gibi eserlerinde hapis hayatı ve bedensel travmalar feminist bir süzgeçten geçirilir. Erdoğan (1996, s. 72) şu sarsıcı tespiti yapar: "*Bedenim bana ait olmayan bir coğrafya gibi işgal edilmişti. Her yara üzerimde kurulan iktidarın bir mühürüydü*".

- **Analiz:** Savan (2010, s. 156) doğrultusunda 'Erdoğan'ın söylemi "melankolik bir başkaldırıdır". Yazınsal stratejisi 'eril şiddeti estetikleştirmek yerine onun yarattığı tahribatı lirik ama çıplak bir dille okura sunmaktır. Bu söylem 'kadın bedeninin politik bir arena olduğunu kanıtlar.

4.3. Ayfer Tunç: Eril Tarihin Eleştirisi ve Toplumsal Hafıza:

Ayfer Tunç özellikle *Bir Deliler Evi* ve *Dünya Ağrısı* gibi eserlerinde 'erkek egemen yapının bireyi nasıl öğüttüğünü ve kadını nasıl "delilik" parantezine aldığını yapıbozuma uğratar.

- **Delilik ve Uyumsuzluk:** Tunç'un karakterleri genellikle toplumsal değer yargılarına uymadıkları için "hasta" ilan edilen kadınlardır. Yazar 'bu noktada iktidarın (erkeğin) kadını nasıl tanımladığını ve kapattığını deşifre eder.
- **Analiz:** Tunç (2009, s. 215) ironik bir dille şöyle der: "*Sessiz kalırsan hanımefendi konuşursan deli 'isyan edersen lanetli olursun*". Parla (2004, s. 190) Tunç'un bu söylemiyle feminist eleştiriyi "toplumsal hafıza" ekseninde yeniden ürettiğini ve eril tarihin yazdığı "normal" tanımlarını yerle bir ettiğini vurgular.

deneyimleri" öne çıkmıştır (Berktaş, 2003, s. 110).

4.1. Elif Şafak: Kesişimsellik 'Bellek ve Kozmopolit Kimlik:

2000'li yılların en belirgin özelliği 'feminist söylemin etnisite 'din ve tarihsel bellek gibi farklı kimlik unsurlarıyla kesişmesidir. Bu bağlamda **Elif Şafak** 'feminist söylemi kozmopolit ile küresel bir zemine taşımıştır.

- **Söylemsel Çeşitlilik:** *Baba ve Piç* (2006) romanında Şafak 'kadın kimliğini tarihsel travmalar ve kültürel melezlik üzerinden yeniden kurgular. Metin analizi yapıldığında 'yazarın mutfağı ve evi bir "hafıza mekanı" olarak kurguladığı görülür.
- **Analiz:** Şafak (2006, s. 142) şöyle der: "*Kadınlar geçmişin yükünü omuzlarında taşıırken 'erkekler bu yükü unutmayı tercih ederler. Oysa tarih 'kadınların fısıldadığı hatıraların toplamıdır*". Ecevit (2007, s. 315) elşafık'ın bu tutumunu "postmodern feminizm" olarak nitelendirir; zira yazar 'resmi tarihin susturduğu kadın seslerini ön plana çıkararak feminist söylemi bir "adalet arayışına" dönüştürür.

4.2. Aşlı Erdoğan: Bedenin Politikası 'Şiddet ve Travma Anlatısı:

2000'li yıllar sonrası dönemde feminist söylemin bir diğer damarı ise 'bedensel şiddet ve travma üzerine odaklanan **Aşlı Erdoğan**'dır. Erdoğan 'kadını toplumsal bir varlık olmanın ötesinde 'acı çeken ve bu acıyı bir direniş diline dönüştüren bir "beden" olarak ele alır.

- **Beden ve İktidar:** *Kabuk Adam* ve *Kırmızı Pelerinli*

"mistisizm" ve "kozmpolitlik" üzerinden küreselleştirir.

- **Mekan ve Söylem:** Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm*'ünde feminist söylem, batıl inançlar ve yoksullukla mücadele eden kadının "hayatta kalma stratejisi" olarak belirir. Şafak'ın *Baba ve Piç* romanında ise söylem, uluslararası bir bellek ve kimlik sorgulamasına dönüşür. Ecevit (2007, s. 318), her iki yazarda da "masalsı ve çok sesli anlatımın" ortak bir feminist strateji olarak kullanıldığını, ancak Şafak'ın bu dili postmodern bir dünya vatandaşı kimliğiyle harmanladığını vurgular.

5.3. Travma ve Bellek: Aslı Erdoğan ve Ayfer Tunç Karşılaştırması:

2000 sonrası yazınının iki güçlü ismi olan Erdoğan ve Tunç, feminist söylemi "acı", "şiddet" ve "bellek" üzerinden derinleştirirler.

- **Beden ve Toplum:** Aslı Erdoğan'da feminist söylem, "parçalanmış beden" ve "fiziksel acı" üzerinden bireysel bir trajediyi yansıtırken; Ayfer Tunç'ta bu söylem, "toplumsal cinnet" ve "eril tarihin deliliği" üzerinden toplumsal bir eleştiriye dönüşür. Savan'a (2010, s. 160) göre, Erdoğan "bedenin yarasını", Tunç ise "belleğin yarasını" anlatır. Her iki yazar da kadının maruz kaldığı şiddeti sadece fiziksel bir eylem olarak değil, sistemli bir "yok etme" politikası olarak deşifre eder.

5.4. Sonuç Olarak Söylemsel Dönüşüm:

5. METİN ANALİZLERİ VE SÖYLEMSEL KARŞILAŞTIRMALAR:

Bu bölümde, Araştırmannın önceki kısımlarında ele alınan yazarların metinleri üzerinden feminist söylemin nasıl evrildiği, dilsel ve tematik benzerlikler ile farklılıklar bağlamında karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir.

5.1. Doğrudan İsyan ile Estetik Başkaldırı: Duygu Asena ve Leyla Erbil Karşılaştırması:-

Duygu Asena ve Leyla Erbil, 1980 sonrası feminist patlamanın iki farklı kutbunu temsil eder. Asena'nın söylemi "doğrudan" ve "didaktik" bir nitelik taşıırken; Erbil'in söylemi "estetik" ve "yapıbozumcu" bir karakter sergiler.

- **Söylemsel Farklılık:** Asena, geniş kitlelere ulaşmak amacıyla yalın bir dil kullanır ve kadının isimsizliğini sosyolojik bir sorun olarak ortaya koyar. Buna karşılık Erbil, sorunu dilin kendisinde görür. Moran'ın (1994, s. 65) belirttiği üzere, Asena "ne anlatıldığına" odaklanırken, Erbil "nasıl anlatıldığına" odaklanarak eril dili içeriden çökertmeyi hedefler. Her iki yazarın ortak noktası ise, kadının geleneksel "kutsal" rollerini reddederek onu bir "özne" olarak kurgulama çabasıdır.

5.2. Yerellikten Küreselliğe: Latife Tekin ve Elif Şafak Analizi:-

Latife Tekin ve Elif Şafak, feminist söylemi farklı mekanlar ve kimlikler üzerinden kurarlar. Tekin, söylemini "gecekondu" ve "yoksulluk" üzerinden yerelleştirirken; Şafak, söylemini "tarih",

eklemeleri daha demokratik ve kapsayıcı bir nitelik kazanmıştır.

7. SONUÇ

Bu araştırma, çağdaş Türk edebiyatında feminist söylemin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği dönüşümü panoramik bir perspektifle incelemiştir. Araştırma sonucunda elde edilen temel bulgular şu şekildedir sonuçlar varıldı:

Feminist söylem, Türk edebiyatında statik bir yapı değil, sosyo-politik dinamiklerle sürekli etkileşim halinde olan canlı bir organizmadır. 1980'li yılların "isyan" ve "beden" odaklı radikal çıkışları, 2000'li yıllarda daha teorik, bellek odaklı ve kesişimsel bir derinliğe evrilmiştir. Duygu Asena'nın toplumsal tabuları yıkan doğrudan söylemi, Elif Şafak'ın kozmopolit anlatıları ve Ayfer Tunç'un sistem eleştirileri, bu uzun soluklu yürüyüşün farklı ve birbirini tamamlayan aşamalarıdır.

Sonuç olarak, feminist söylem Türk edebiyatını sadece içerik olarak zenginleştirmemiş, aynı zamanda anlatı tekniklerini ve dil kullanımını da özgürleştirmiştir. Kadın yazarlar, eril tarihin susturduğu sesleri gün yüzüne çıkararak, toplumsal hafızanın yeniden inşasında öncü bir rol üstlenmişlerdir. Gelecekte yapılacak çalışmaların, bu genel perspektifi dijital edebiyat, ekofeminizm ve queer kuram gibi daha spesifik alanlarla derinleştirilmesi, Türk yazınındaki feminist birikimin tam anlamıyla kavranması açısından büyük önem taşımaktadır.

Yapılan karşılaştırmalar göstermektedir ki, Türk edebiyatındaki feminist söylem; "**bağırmaktan**"

"**fısıldamaya**", "**isyan etmekten**" "**inşa etmeye**" doğru bir yol izlemiştir. 1980'lerin yüksek sesli başkaldırısı, yerini 2000'lerin teorik derinliği olan, parçalı ve çok katmanlı anlatılarına bırakmıştır. Bu değişim, Türk kadınının edebiyattaki yolculuğunun, sadece bir hak arayışı değil, aynı zamanda bir "varoluş estetiği" kurma süreci olduğunu kanıtlamaktadır.

6. TARTIŞMA VE DEĞERLENDİRME :

"Çağdaş Türk Edebiyatında Feminist Söylemin Değişimi" üzerine yapılan bu kapsamlı tarama ve analizler, edebiyatın toplumsal cinsiyet rollerinin inşasında ve yıkımında ne denli stratejik bir rol oynadığını göstermiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda, Türk edebiyatındaki feminist söylemin üç ana ekseninde evrildiği saptanmıştır:

1. **Öznelleşme Süreci:** 1980 öncesinin "toplum için kadın" imajı, yerini "kendi için kadın" imajına bırakmıştır. Bu süreç, kadının sadece biyolojik bir varlık değil, politik ve hukuki bir özne olduğunun edebiyat aracılığıyla tescil edilmesidir.
2. **Dilsel Devrim:** Feminist söylem, sadece tematik bir yenilik getirmemiş; Leyla Erbil örneğinde görüldüğü gibi, eril dilin aşama sırasına göre ve otorite yapısını yapı bozuma uğratmıştır. Bu durum, Türkçenin edebi imkânlarını genişletmiş ve "dişil bir estetiğin" kapılarını açmıştır.
3. **Kesişimsellik ve Çoğulculuk:** 2000'li yıllardan itibaren feminizm, diğer kimlik mücadeleleriyle (sınıf, bellek)

EKLER:-

**Ek-1: Çağdaş Türk Edebiyatında
Feminist Söylemin Kilometre Taşları
(Tablo):-**

Yıl	Yazar	Eser	Söylem Türü
1922	Halide Edib Adıvar	Ateşten Gömlek	Milli Feminizm / Aydın Kadın
1936	Halide Edib Adıvar	Sinekli Bakkal	Kültürel Sentez ve Kadın
1973	Adalet Ağaoğlu	Ölmeye Yatmak	Modernleşme Eleştirisi
1983	Latife Tekin	Sevgili Arsız Ölüm	Büyülü Gerçekçilik / Varoş
1985	Leyla Erbil	Tuhaf Bir Kadın	Yapıbozum / Dişil Yazı
1987	Duygu Asena	Kadının Adı Yok	Bireysel İsyan / Beden Politığı
1996	Aslı Erdoğan	Kabuk Adam	Travma ve Şiddet Söylemi
2004	Ayfer Tunç	Bir Deliler Evi	Bellek ve Eril Tarih Eleştirisi
2006	Elif Şafak	Baba ve Piç	Kesişimsellik ve Kozmopolitlik

Ek-2:
Fe
min
ist
Söy
lem
de
Sık

ça Kullanılan Kavramlar Sözlüğü:-

- **Erkek egemenlik (Patriarchy):** Erkek otoritesine dayalı toplumsal sistem.
- **Toplumsal Cinsiyet (Gender):** Biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumun yüklediği roller.
- **Eril Dil (Masculine Language):** Erkeği merkeze alan ve kadını ikincilleştiren dil yapısı.
- **Dişil Yazı (Écriture Féminine):** Kadın bedeninin ve deneyiminin dile tercüme edilmesi.
- **Kesişimsellik (Intersectionality):** Cinsiyetin etnisite ,sınıf ve dinle iç içe geçmesi.

Moran, B. (1994). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış (1-2-3)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Parla, J. (2004). *Edebiyat Yazıları: Geriye Bakışla Geleceği Görmek*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Savan, S. (2010). *Feminist Eleştiri ve Türk Edebiyatı*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Showalter, E. (1977). *A Literature of Their Own*. Princeton: Princeton University Press.

Şafak, E. (2006). *Baba ve Piç*. İstanbul: Metis Yayınları.

Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları.

Tekin, L. (1983). *Sevgili Arsız Ölüm*. İstanbul: Adam Yayınları.

Tunç, A. (2009). *Bir Deliler Evi*. İstanbul: Can Yayınları.

- **Yapıbozum (Deconstruction):** Yerleşik metinlerin ve kimliklerin altüst edilerek çözümlenmesi.

KAYNAKÇA

Arat, N. (1998). *Türkiye’de Kadın Olmak*. İstanbul: Say Yayınları.

Asena, D. (1987). *Kadının Adı Yok*. İstanbul: Afa Yayınları.

Beauvoir, S. (1949). *İkinci Cins*. (Çev. B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınları.

Berktaş, F. (2003). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.

Butler, J. (1990). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. (Çev. G. Kanat). İstanbul: Metis Yayınları.

Cixous, H. (1976). "The Laugh of the Medusa". *Signs*, 1(4), 875-893.

Diner, Ç. ve Toktaş, Ş. (2010). "Türkiye’de Kadın Hareketinin Tarihsel Süreci: Akademik Bir İnceleme". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(2), 41-58.

Donovan, J. (1985). *Feminist Teori*. (Çev. A. Bora, M. A. Gevrek, F. Sayılan). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ecevit, Y. (2007). *Türk Edebiyatında Modernizm ve Postmodernizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Erbil, L. (1985). *Tuhaf Bir Kadın*. İstanbul: Yazko Yayınları.

Erdoğan, A. (1996). *Kabuk Adam*. İstanbul: Everest Yayınları.

Gürbilek, N. (2004). *Kör Ayna, Kayıp Şark: Edebiyat ve Endişe*. İstanbul: Metis Yayınları.

Irzık, S. ve Parla, J. (2001). *Kadınlar Dile Düşünce: Edebiyat ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kandiyoti, D. (1988). "Bargaining with Patriarchy". *Gender & Society*, 2(3), 274-290.

Meriç, N. (1953). *Korsan Çıkmazı*. İstanbul: Dost Yayınları.